

Fetvalar genelde müftülere sunulan somut olaylarla ilgili olarak verilir ve kadıları bağlayıcı değildir. *Ma'rûzât*'ta yer alan fetvalar ise somut bir problemi çözmeye değil, uygulanan hukuk kuralını değiştirmek ve kadıları zorunlu biçimde bu yeni ichtihad / kuralı uygulamaya yönlendirme maksadına yöneliktir. Osmanlı Devleti'nde özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli'de görev yapan kadılar sadece Hanefî mezhebi içindeki hâkim görüşe göre hüküm verebilirlerdi; farklı mezheplerden bir görüşün kadıların şahsî tercihleriyle uygulanması söz konusu değildi. Kadıların görev alanlarını ve sürelerini sınırlama yetkisine sahip olan padişahın aynı çerçevede onların yetkilerini sınırlaması da mümkündü (*Mecelle*, md. 1801). Kadıyı belli mezheplerin ve hukukçuların görüşleriyle sınırlama da bu yetki çerçevesindeydi. Osmanlı hukukunda önemli bir yeri olan Kanûnî döneminin ünlü şeyhülislâm Ebüssüüd Efendi, kamu yararı ve dönemin ihtiyaçlarını göz önüne alarak farklı bir mezhebin veya Hanefî mezhebi içerisindeki farklı bir görüşün uygulanmasını istediğinde bunun gerekliliğini bir fetva ile Kanûnî Sultan Süleyman'a arz etmiş, padişah da fetva istikametinde uygulamaya gidilmesini emretmiştir. Böylece aslında ilmî bir mütalaa olan fetvalar zorunlu biçimde uygulanması gereken bir hukuk kuralına dönüşmüştür. İslâm-Osmanlı hukukunun dönemin ihtiyaçları ışığında esnek bir ortamda uygulanmasında bu tür fetvaların önemli bir yeri vardır. Muhtelif zamanlarda Kanûnî'ye arz edilerek onay alınmış olan fetvalar Ebüssüüd Efendi'nin vefatından sonra bir araya getirilmiş, muhtemelen yeni şeyhülislâm Hâmid Efendi tarafından II. Selim döneminde de yürürlükte kalması için bu padişahın onayına sunulmuştur.

Ma'rûzât fıkah kitaplarının sistematiğine göre tertip edilmiş ve on dört kitapla (namaz, zekât, nikâh, cihad, kaçak köle, gâib, vakıf, satım, yargılama, şahitlik, dava, gasp, kısmet, kira) çeşitli hükümlere ait bölümlere ayrılmıştır. Ahmet Akgündüz'ün yayımladığı nüsha altmış beş fetvadan oluşmaktadır. Bu fetvalar içerisinde bulûğa ermiş genç kızların evlenmesi için velilerinin rızasını alma mecburiyeti getiren, kocadaki akıl hastalığını boşanma sebebi sayan, davaların zaman aşımını yeniden düzenleyen fetvalar özellikle dikkat çekmektedir (bk. IV, 38, 39, 56; Aydın, s. 96-99, 115-122).

Türkiye kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan *Ma'rûzât* önce ek-sik bir nüshası esas alınıp *Millî Tetebbûlar Mecmûası*'nda (II [1913], s. 337-348), daha sonra tamamı Almanca tercümesiyle birlikte Paul Horster (*Zur Anwendung des islamischen Rechts im 16. Jahrhundert*, Stuttgart 1935) ve muhtelif nüshalara dayanılarak Ahmet Akgündüz tarafından *Osmanlı Kanunnameleri* adlı eser içinde neşredilmiştir (bk. IV, 32-75).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebüssüüd Efendi, *Ma'rûzât* (Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri* içinde), İstanbul 1992, IV, 32-75; *Mecelle*, md. 16, 1660-1974; M. Âkif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 96-99, 115-122; "Osmanlı Kanunnameleri", *MTM*, II (1913), s. 337-348; M. Cavid Baysun, "Ebüssüüd Efendi", *İA*, IV, 95-96.

AHMET AKGÜNDÜZ

MASAR

(مصر)

Muharrem, safer ve rebülevvel aylarının kısaltmasından teşkil edilmiş olup kapıkuluna üç ayda bir verilen maaşın (mevâcib) söz konusu zaman dilimine işaret eden bir tabir (bk. MEVÂCİB).

MASAVVA'

(مصوّع)

Eritre'nin en büyük liman şehri.

Kızıldeniz'in batı kısmında Dehlek takımadalarının karşısında yer alan, birbirine mendireklerle bağlanmış Tevlud ve Masavva' (Musavva') adalarıyla Cerar ve Abdülkâdir yarımadası üzerine kurulmuştur. Masavva' adasından gelen adı Batı kaynaklarında ve modern atlaslarda Masawa (Massaoua) veya Mitsiwa şeklinde geçer; şehrin klasik Arap kaynakları ve halk arasındaki diğer bir adı da Bâdi'dir (Bâsi'). 1000 × 250 m. boyutlarındaki Masavva' adası 1500 m. uzunluğunda rihlim görevi yapan ve üzerinden kara ve demir yolları geçen bir mendirekle karaya bağlanmıştır. Başşehir Asmara'ya kara, demir ve hava yollarıyla bağlıdır.

Milâttan önce III. binyıldan itibaren Mısır'dan Kızıldeniz'e giden gemilerin Masavva' adasına uğradığı ve bazı tâcir ve seyyâhların bölgeyi ziyaret ettiği bilinmektedir. İslâmiyet'in başlarında Masavva'nın bir sürgün yeri olduğu anlaşılmakta ve meselâ içki müptelâsı şair Ebû Mihcen

es-Sekafî'nin Hz. Ömer tarafından bu adaya sürgünle cezalandırıldığı nakledilmektedir (Taberî, IV, 38). Mes'ûdî, son Emevî halifesi II. Mervân'ın öldürülmesinden sonra oğlu Abdullah'ın Cidde'ye kaçtığını ve oradan Bâdi'e ulaştığını kaydeder (*et-Tenbîh*, s. 330). 132 (750) yılında Bece kabilelerinin eline geçen Masavva', X. yüzyılda Kızıldeniz sahilleriyle birlikte Habeşistan'a bağlıydı ve zengin maden yataklarıyla, büyük önem taşıyan limanı ve ticaretinde aktif rol oynamaktaydı.

XII-XIV. yüzyıllarda Masavva' kendilerine sultan diyen Dehlek emirlerinin hâkimiyetinde bulunmakta ve yerli bir nâib tarafından yönetilmekteydi. Ancak XIII. yüzyılda Yâkût el-Hamevî buranın harap bir vaziyette olduğunu kaydeder (*Mu'cemü'l-büldân*, I, 385). Adanın XIV. yüzyılı sonunda yine Habeş topraklarına katıldığı, XVI. yüzyılda ise tekrar Dehlek'in himaye ve kontrolüne girdiği anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın başlarında Gucerât dahil çeşitli bölgelerden gelen ticaret gemilerinin limana uğradığından söz edilir. Aynı yüzyılda Masavva', Ümitburnu'nun keşfedilmesinden ve Portekizliler'in bölge ticaretini ele geçirme mücadelelerinden olumsuz yönde etkilenmişse de Etiyopya'nın başlıca limanlarından biri olarak önemini sürdürmüştür.

1520 yılında Masavva'ya gelen Portekizliler, Etiyopya Kralı Lebna Dengel'le (II. David), yaptıkları anlaşma sonucunda halkın tamamı müslüman olan limanı teslim aldılar ve camisini kiliseye çevirdiler. XVI. yüzyılın ortalarında Batılı misyoner ve seyyahların Etiyopya'ya giriş kapısı konumunu alan Masavva', 2 Cemâziyelâhir 964'te (2 Nisan 1557) Özdemir Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katıldı; ardından da Habeş eyaletine bağlı bir sancak merkezi haline getirildi. 986 (1578) yılında Osmanlı-yerli kuvvetleriyle çıkan çatışmalarda Habeşler galip geldilerse de Masavva' Türkler'in elinde kalmaya devam etti. Ertesi yıl Habeş Beylerbeyi Hızır Paşa burayı civarıyla birlikte Habeş kuvvetlerinden temizledi ve beylerbeyilik merkezi yaptı. Ancak pratikte yönetim yerli Bece kabilesine mensup bir nâibin elindeydi; beylerbeyi Sevâkin'de oturmaktaydı. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Etiyopya'da Katolikliği seçen kralın halkı putperest sayarak yeniden vaftiz ettirmek istemesi üzerine çıkan isyandan sonra yeni kral Fasilidas (1632-1667) Katolik misyonerleri ülkesinden çıkardı ve Roma'dan gönderilecek yeni misyonerlerin Masavva' Limanı'ndan karaya çıkıp Etiyopya'

ya girmelerinin engellenmesi için Habeş eyaleti beylerbeyi ile bir anlaşma yaptı (*DİA*, XI, 494).

1058 (1648) yılında Yemen Zeydî İmâmı Mütevekkil-Allellah tarafından Etiyopya Kralı Fasilidas'a gönderilen elçilik heyetinin başkanı Hasan b. Ahmed el-Haymî, Sevâkin'de oturan Türk paşası (Mehmed Paşa) ve Masavva'daki nâibinin izni ve sağladıkları güvenlik tedbirleriyle sekiz gün kaldıkları liman üzerinden Yemen'e döndüklerini belirtir (*Siretü'l-Habeşe*, s. 162, 164, 167-168). 1083'te (1672) Habeş eyaletini gezen Evliya Çelebi eyalet merkezi Masavva' hakkında bilgi vermekte, limana Portekiz, İngiltere, Hindistan, Çin, Yemen ve civar bölgelerden gelen gemilerin uğradığını kaydetmektedir. Masavva'da 1600 civarında ev bulunduğunu söyleyen Evliya Çelebi bu arada Özdemir Paşa ve Şeyh Cemâlî camilerinden de bahseder (*Seyahatnâme*, X, 942-946).

Masavva'da görev yapan Osmanlı asker ve memurları yerli halktan kadınlarla evlenerek büyük nüfuz sahibi bir zümre haline geldiler. Masavva'daki Türk varlığı ve özellikle Habeş eyaleti beylerbeyinin buradaki nâibleri Habeşler'le ilişkilerin zaman zaman gerginleşmesine sebep olmuştur. Etiyopya kralları genellikle Masavva' limanı üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunmuşlarsa da gerçek idare daima yerli nâiblerin elinde kalmaya devam etmiştir. XIX. yüzyılın başlarında nâib İdrîs, İngilizler'in Etiyopya ile ilişki kurmalarını engellemeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

1846 yılında Sultan Abdülmecid tarafından Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'ya Sevâkin ile birlikte sâlyâne olarak verilen Masavva' bölgede nüfuz mücadelesi yapan Mısır, İngiltere, İtalya ve Habeşistan'ın politikalarında önemli bir unsur haline geldi. Mehmed Ali Paşa'nın ölümü (1849) üzerine Hicaz valisinin kontrolüne geçen ada, Hidiv İsmâil Paşa zamanında Dehlek ve Sevâkin ile birlikte Mısır emlakine dahil edilerek kaymakamlık statüsünde teşkilâtlandırıldı (1865). Böylece Osmanlı hâkimiyeti fiilen sona eren Masavva'ı daha sonra İsmâil Paşa, yeni kurduğu ve başına Fransa'nın eski Masavva' konsolosu S. Werner Münzinger'i vali tayin ettiği Doğu Sudan vilâyetine bağladı (1873). Münzinger bir dolgu yaptırarak burayı Tevlud adası ile, onu da ana karayla birleştirdi ve geçişleri ücrete tâbi tuttu. Masavva' bu dönemde de Osmanlı hâ-

kimiyetinden beri uygulanan yöntemle yine yerli nâibler tarafından yönetilmeye devam etti. 1874'ten sonra İsmâil Paşa, Masavva' üzerinde hak iddia eden Etiyopya'ya karşı üç askerî sefer düzenledi. 1876'da Kral IV. Yohannes iddiasını sürdürmekle beraber anlaşma yoluna gitti ve çarpışmalar durdu. Osmanlı hükümetinin 1879'da Hidiv İsmâil Paşa'yı azletmesinin ardından Mısır'ın ve hâkimiyetinde bulunan Kızıldeniz limanlarının kontrolü gerçekte İngiltere'nin eline geçmişti. İngiltere, Masavva' Limanı'ndan Habeşistan'a gidecek veya buradan gelecek olan silâh ve mühimmat dahil bütün malların geçişini serbest bıraktı (1884 Adwa Antlaşması). Kral IV. Yohannes, Mısır birliklerinin Masavva'dan çekilmesi üzerine İngiltere Kraliçesi Victoria'ya mektup yazarak buranın kendisine verilmesini istediysede olumlu cevap alamadı.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Fransızlar'ın Kızıldeniz'de yeni bir güç olarak ortaya çıkması karşısında İngiltere İtalya ile ittifak arayışlarına girmiş, bu arada 1881-1883 hesaplarına göre Masavva'ın giderlerinin gelirini çok aşması sonucu limanı elde tutmanın Mısır için kârlı olacağı anlaşılmıştı. 1882'de güneydeki Assab'ı sömürgeleştiren İtalyanlar bu durumdan faydalanarak 5 Şubat 1885'te Masavva'a girdiler ve kısa sürede çevrenin hâkimiyetini de ele geçirdiler; arkasından 1884'te Mısır, Etiyopya ve İngiltere arasında imzalanan Adwa Antlaşması'na rağmen silâh ve mühimmatın Etiyopya'ya transit geçişine izin vermedikleri gibi Mısır'ın bölgedeki hâkimiyetini tanımadıklarını belli ettiler. Bu gelişmeler neticesinde 1887 yılında İtalya ile Etiyopya arasında çatışma çıktı ve İtalyan birlikleri yenilgiye uğradı. Fakat İtalyanlar, daha sonra öldürülen Kral IV. Yohannes'in yerine geçen II. Menelik ile yaptıkları Wichale (Uccialli) Antlaşması ile Kızıldeniz kıyısındaki bazı toprakları ele geçirdiler (2 Mayıs 1889). Antlaşmaya göre Masavva' İtalya'ya bırakılıyor, II. Menelik de bu limandan vergiden muaf bir şekilde silâh ithal etme hakkı kazanıyordu. İtalyanlar 1896 yılında yine yenilmelerine rağmen Eritre'yi ve İtalya - Etiyopya savaşında (1935-1936) önemli bir üs vazifesi gören Masavva'ı elde tutmayı başardılar. 1941 yılında İngilizler'in eline geçen Masavva', 1952'de Etiyopya - Eritre Federasyonu'nun kurulmasına kadar onların yönetiminde kaldı. Bugün ise 1993

yılında bağımsızlığını ilân eden Eritre'nin önemli bir ticaret ve turizm merkezidir. Nüfusun (2003: 30.700) çoğunluğunun müslüman olduğu Masavva'da Hanefî mezhebi yaygındır ve Kadirî tarikatı geniş ölçüde taraftar bulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), IV, 38; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 330; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), I, 385; Hasan b. Ahmed el-Haymî, *Siretü'l-Habeşe* (nşr. Murâd Kâmil), Beyrut 1412/1991, s. 143, 144, 162, 164, 167-168; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 942-946; J. S. Trimmingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952, s. 92, 98, 100, 104, 116, 120, 132, 137, 169, 221, 232, 249; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 20, 30, 43, 47, 91, 117, 134, 137, 146, 148, 150, 151, 160, 178; a.mlf., "Habeş Eyaleti", *DİA*, XIV, 363-367; *The Cambridge History of Africa* (ed. J. E. Flint), Cambridge 1976, V, 31, 44, 51, 56, 68, 79, 89, 93, 98; a.e. (ed. R. Oliver - G. N. Sanderson), Cambridge 1985, VI, 36, 141, 645, 652, 656, 669; E. van Donzel, *Foreign Relations of Ethiopia: 1642-1700*, Leiden 1979; s. 9, 57, 83, 143, 145, 218; a.mlf., "Maşavva", *EP* (İng.), VI, 641-644; Mahmûd Şâkir, *Ertiryâ ve'l-Habeşe*, Beyrut 1408/1988, s. 19, 34; Gâfî Avde, *İrtiryâ*, Amman 1409/1989, s. 27, 29, 31, 37, 42; *Kâmûsü'l-'a'lâm*, VI, 4312-4313; Davut Dursun, "Eritre", *DİA*, XI, 302-304; Levent Öztürk, "Etiyopya", a.e., XI, 491-496.

 CASIM AVCI

MÂSERCEVEYH

(ماسرجويه)

Emevîler döneminde yaşamış hekim ve mütercim.

Adı bazı kaynaklarda Mâsercis olarak geçer (İbnü'n-Nedîm, s. 347) ve kelime Farsça'da Mâsercûye şeklinde telaffuz edilir. Mâserceveyh'in hayatına dair fazla bilgi yoktur. Yahudi kökenli bir İranlı olup Cündişâpûr Tıp Okulu'nda tahsil görmüş ve Basra'da yaşamıştır (İbnü'l-Kiftî, s. 213); İbn Cülcül ise onun Yahudiliği seçen bir Süryânî olduğunu söyler (*Tabakâtü'l-ettubbâ'*, s. 61). Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem döneminde (684-685) hayatta olduğu anlaşılan Mâserceveyh, İskenderiyeli rahip Ahron b. A'yun'un daha önce Süryânice'ye çevrilen *Künnâş*'ını Arapça'ya aktarmış, bu arada aslı otuz bölümden (makale) oluşan metne iki bölüm daha eklemiştir (a.g.e., s. 16). Rivayete göre Halife Ömer b. Abdülazîz bu eseri sarayın Hazâinü'l-kütüb'ünde bulmuş ve kırk gün istihâre yaptıktan sonra yararlı olduğuna kanaat getirerek halkın istifadesine sunulmasını emretmiştir